

KOMORNÍ HRA DECHOVÝCH NÁSTROJŮ

ZÁKLADNÍ PŘEHLED PEDAGOGICKÝCH TÉMAT

(materiál určený zejména začínajícím učitelům základních uměleckých škol)

Autor: Miloslav Tengler

Duben 2013

Předpoklady pro hru v komorním souboru

- Platí zde stejná pravidla jako v kapitolách určených jednotlivým nástrojům. V oboru komorní hry k základním fyzickým schopnostem a dovednostem přistupuje také trpělivost, píle a především schopnost řešit problémy v kontextu s názorem ostatních kolegů (spolužáků), schopnost kompromisních přístupů, povaha vstřícná k ostatním.
- Ze speciálních dovedností a předpokladů preferujeme pro úplný základ komorní hry schopnost čistého tvoření tónu, orientace v základních nástrojových rejstřících, dobrou prstovou techniku a alespoň základní schopnost intonační přizpůsobivosti – tedy sluchové schopnosti a také nátiskové dovednosti.

Počátky výuky

- Počátky výuky komorní hry se začínajícími žáky orientujeme na vhodné úpravy lidových písní, nejlépe v začátcích jen ve dvojhlasu žák-učitel, neboť žák, který je příliš orientován na řešení technických problémů svého nástroje, nedokáže svoji pozornost soustředit na další důležité aspekty komorní hry – tedy souhru a ladění. Hra lidové písně, doprovázená druhým hlasem je nejjednodušší formou komorní spolupráce, která zpravidla navodí u žáků chuť do další společné práce.
- Důležitým faktorem komorní hry je zejména ladění – tedy čistá intonační souhra zúčastněných. Již od samotného počátku učíme žáky o první společné naladění nástrojů, nejen způsobem „unisono“, ale zejména na hře zvukově čistých intervalů. Učíme žáky poslouchat zvuk čistě znějících intervalů a možnosti průběžného doladování tónů. Žádný z dechových nástrojů není absolutně naladěným nástrojem a je tedy třeba naučit žáky, aby s tímto faktem počítali a dokázali se mu přizpůsobovat. Hra dlouhých (vydržovaných) tónů, které učitel doplní spodní kvintou, tercií, nebo sextou, je dobrým prostředkem, jak cíle dosáhnout.
- Jak již bylo řečeno, lidová píseň, u které žák nemusí příliš přemýšlet o vedení melodie, je dobrým materiálem pro počáteční fázi výuky komorní hry. Většina současných nástrojových škol s tímto počítá a část svého výukového textu věnuje i dvoj a trojhlasým úpravám písní. Vzhledem k tomu, že různé dechové nástroje mají různá specifika při tvoření tónu a technice doladování, volíme pro počátky výuky raději dva a později tři nástroje stejného typu – tedy např. tři klarinety stejného ladění, tři příčné flétny a pod. Při hře ve dvou, či třech učíme žáky reagovat na zvuk nečistého intervalu dotazem, jakým způsobem zvuk „vyčistit“. Je samozřejmé, že do hry vstupuje také učitel a předvádí ideální podobu technického řešení daného problému.
- Stejně tak, jako při sólové výuce hry na jednotlivé nástroje, je také potřeba neustálé kontroly správného dýchání a tvoření tónu u všech zúčastněných, neboť jen zdravě vytvořený tón je schopen si zachovat svoji intonační kvalitu, tón správně podepřený pevným dechem opřeným na bránici ve své intonaci nekolísá. Proto je také pro počátky výuky komorní hry zvolit výuku ve stoje, nebo při výuce vsedě dbát na správné posazení žáka na kraji židle s pevně opřenými

nohama na podlaze a vzpřímeným, jakoby do výšky vytaženým tělem, kdy je zaručena volnost nádechu i výdechu.

- Důsledně také dbáme na dodržování napsaných, či dohodnutých nádechů a frází a vzájemného poslechu jednotlivých hlasů v komorním souboru. Není žádoucí hrát po celou dobu výuky jen společně, je dobré nechat např. vedoucí hlas zahrát malý úsek či frázi samostatně a pak společně s ním jednotlivé hlasy vystřídat, přičemž samozřejmě učitel stále kontroluje kvalitu zvuku, ladění a společné vedení fráze a dýchání. Ani žák, který momentálně nehraje, by neměl zůstat bez pozornosti, ale svým názorem by měl přispět ke společné práci.
- Souhru různých nástrojů – flétna, klarinet, hoboje, fagot a pod. raději necháváme na dobu, kdy žáci již disponují dobrou nátiskovou technikou a schopností intonační spolupráce.

Nejčastější chyby

- Nekontrolujeme správný postoj, či sezení při hře.
- nepřipomínáme správnou funkci bránice při tvoření tónu.
- Necháme žáky přehrávat píseň, či skladbu od začátku do konce bez důsledného řešení chyb a nedostatků.
- Neučíme žáky vzájemně naslouchat vedení ostatních hlasů.
- Nepotlačujeme jejich ego ve chvíli, kdy jejich hlas má doprovodnou funkci.

Jaké způsoby výuky zvolit

- Výuka komorní hry vyžaduje od učitele velkou míru chuti k této práci, osobního nasazení a velké trpělivosti.
- Často se ve výuce komorní hry stává, že některý ze členů komorního souboru je zaneprázdněn jinými povinnostmi a ve výuce chybí. Zdá se, že taková práce je marná, ale využijme nastalé situace k vyřešení dílčích problémů, chyb a nedostatků. Zvažme, které části studovaných skladeb vyžadují nejvíce pozornosti a soustředme se na tato místa i s menším počtem zúčastněných.
- Tento způsob výuky můžeme také preferovat, a tedy jednotlivé fáze výuky praktikovat s neúplným souborem a definitivní podobu zkompletovat až v poslední fázi nácviku. Nejlepší je samozřejmě mít vždy k výuce kompletní soubor a dle potřeby jednotlivé nástroje střídat a doplňovat. Dáváme také prostor pro diskusi a vytváření společných názorů, neboť žáci musí dobře vědět, že komorní hra je rovným a společným dílem všech hráčů v souboru. Dáváme také prostor pro projevy konstruktivní kritiky i vzájemných uznání, neboť jen zainteresovaným a vzájemně přátelsky naladěným žákům půjde rovným dílem o společnou věc.
- Upozorňujeme žáky na zvukové možnosti a zvukovou charakteristiku jednotlivých nástrojů, na tradiční uspořádání ve čtyř a vícehlasu. Upozorňujeme žáky na místa, ve kterých má jejich nástroj vedoucí hlas a ostatní vedeme ke kultivovanému a harmonicky čistému doprovodu. Každý nástroj – tedy každý žák by měl mít ve svém partu vyznačena dominantní místa

a vědět, kdy melodii vede a kdy doprovází. Dechové nástroje obecně disponují velkou škálou dynamiky, ale ne všichni žáci dokážou s touto škálou dobře zacházet. Dechové nástroje se v hraničních pásmech dynamiky chovají intonačně nespolehlivě a pro žáky je důležité vědět, co který nástroj ve FF nebo PP udělá, jakým způsobem je intonace poznamenána. Z těchto důvodů velká většina žáků hraje pouze v pohodlné nic neříkající dynamice a je třeba je ke hře za použití dynamiky nutit. Za použití názorných příkladů vedeme žáky k používání takové dynamiky, která výsledku společné práce pomůže.

- Nezanedbatelná je také práce s agogikou skladeb. Začátky této práce vede učitel tak, že jednotlivá zvolnění, či zrychlení ve skladbách žákům pohybem naznačí. Jsou-li žáci již ve skladbách dobře zorientováni, dá učitel prostor nástroji, který má vedoucí melodii, aby lehkým pohybem těla naznačil tempovou organizaci skladby a také aby každý, kdo tyto agogické změny vede dokázal frázi, či skladbu uzavřít tak, aby ostatní uzavření poznali (stejně tak úvod skladby)

Motivace žáků

- stejně tak jako u výuky sólového nástroje motivujeme žáky osobním příkladem učitele, poslechem významných komorních těles na koncertech, či z nahrávek, vyhledáváme možnosti různých veřejných vystoupení a soutěží. Stavíme na přátelské soudržnosti jednotlivých členů souboru a společné práci s jednotným cílem.

Zdroje pedagogických informací a literatury

- Každá dobrá nástrojová škola počítá nejen se sólovým vývojem žáka, ale nabízí i řadu písní a jednodušších kompozic ve dvoj a tříhlasé úpravě. I dobrá hudební vydavatelství v současné době nabízejí nepřehlednou škálu originálních, nebo pro komorní soubor upravených kompozic. Je lépe samozřejmě využívat kompozic napsaných konkrétně pro dané nástrojové složení – tedy originálů. Různé úpravy známých skladeb bych doporučil využívat spíše jako instruktivní literaturu. V časové ose se orientujeme dle období vzniku a rozvoje daného nástroje např. u klarinetu od klasicismu výše, naopak zobcové nebo příčné flétny disponují bohatou sólovou i komorní literaturou již z období baroka. Dobrým pramenem komorní literatury jsou např. skripta prof. Jiřího Kratochvíla: Literatura dechových nástrojů.

Možnosti vzdělávání pedagogů

- Při většině mistrovských kursů předních českých i světových interpretů je část přednášek věnována také komorní literatuře. Učitelé ZUŠ také často navštěvují kursy organizované konzervatořemi, či vysokými školami (AMU, Jamu). Je také dobré zúčastnit se nejen jako soutěžící, ale i jako pozorovatel jednotlivých soutěží v komorní hře, pořádaných v průběhu roku. MŠMT organizuje v pravidelném tříletém cyklu celostátní soutěž v komorní hře

s převahou dechových nástrojů, celostátní interpretační soutěž v komorní hře se koná i ve Vidnavě. Z mezinárodních interpretačních soutěží má veliký kredit soutěž Concertino Praga.